

מתוך הקדמת המחבר: ועיניכם תראינה בנים בני בני כשתילי זתים סביב לשלחנם,
תכמים ונבונים, ובתים מלאים כל טוב, גם עושר גם כבוד לא יסופו מזרעכם

גליון

זרע שמשון המבואר

פרשיות

האזינו • אות ג

וזאת הברכה • אות ז

דרוש מתוך הספר המסוגל 'זרע שמשון' שחברו הגאון המקובל

האלוקי חסידא קדישא רבנו שמשון חיים ב"ר

נחמן מיכאל נחמני זלה"ה

מח"ס 'זרע שמשון' ו'תולדות שמשון'

שחי לפני כ-300 שנה בתקופת האור החיים' ומקום קברו לא נודע

והבטיח שהלומד בחידושויו וספריו יזכה לישועות בבני חיי ומוזני

גלב"ע ו' אלול תקל"ט

דרוש מנוקד ומבואר בתוספת ציונים והארות

זו"ל על ידי מוסדות זרע שמשון

שע"י האיגוד העולמי להפצת תורת זרע שמשון

י"ל ע"י האגוד הקולומבי
להפצת תורת
"זרע שמשוון"

לקבלת הגליון נא לשלוח למייל:
zera277@gmail.com

ארה"ב

הרב מנחם בנימין פאשקס
ZERA SHIMSHON
C/O B PASKESZ 1645 48 ST
BROOKLYN NY 11204
347-496-5657
mbpaskesz@gmail.com

ארה"ק

הרב ישראל זילברברג
05271-66450

ניתן לשלוח תרומות והנצחות
לזכות ולע"ג ולקחת חלק בהוצאות
והפצת הגליונות והספרים.

ניתן להספיד בבנק מרנטל (17) סניף 635
מספר השבון 71713028 ע"ש זרע שמשוון,
כמו כן ניתן לתרום בכרטיס אשראי

וזכות הצדיק ודביו תורתו הקדושים יגן מכל
צרה וצוקה, ויושפע על הלומדים ועל המסייעים
בני חיי ומוזני ועל טוב טלה
כהנחתו
בהקדמת ספריו.

הוצאת והפצת קונטרס
'זרע שמשוון העבואר'
נתרם לעילוי נשמת

האשה הצדקת צרת ריזל
בת' עיכאל הלוי ע"ה
גדלה בגיה בעסירות לחירה ולחסד
הרבה לגעול חסד בעיפה ובענוה
והייתה עסויעת בעאר פנים לעניים ושבורי לב
גלב"ע ז' שבט תשע"ט
תהא עליצת יושר
עבור בגיה וכל עשפחה
ת.ג.צ.ב.ה.

יהי רצון

שהליעוד בספר הקדוש הזה
יהא לענוחת גפשה רוחה ונשעתה בעולם
העליון ובזכות הגדולה של רבינו זי"ע
תתעלה מעלה מעלה עחיל אל חיל
בגני ערוצים להגליץ טוב בעד כל ישראל
שגיושע בתשויעת עולעים בב"א

לשוחפות של ברכה בכל עת
מוקד זרע שמשוון

ארץ ישראל 02-80-80-500
ארה"ב 347-496-5657

הודעה ובקשה!

השתדלנו להעמיק ברבתי רבנו ולבארם בראוי עד היכן שששנת ידנו, אולם דברי רבנו עמוקים מני ים ואין כמותנו כלל להתגדר ולומר שהשנו את עומק דבריו והעיוני,
ובדאי לא לקבוע כמה שנתכב שזה הפירוש המוחלט בדבריו, ולכן אנו פונים אל כל הלומדים הי"ו שבאם תמצאו דברים שאינם כראוי ואינם עולים בקנה אחד עם דברי חז"ל
או רבותנו הקדמונים, בודאי לא על רבנו הקדוש זי"ע יהיה תלונתכם כי אם עלינו, ובקשתנו שטוהה לשי מלומדים אשר יבין וימצא פירושים ודרכים יותר ראויים בהבנת דברי
רבנו, אם שנו שמיצאם לרדנו ככדי שנוכל לתקנם ולשלכם במהרהודות הבאות, ובוה יהיה הלקו עמנו בזיכוי הרבים.

כמו כן נשמח לקבל הערות והארות לשיפורים מכל סוג שהוא לתועלת הלומדים,
וכן באם תמצאו טעות ושגיאה מכל סוג שהוא, אנא תיידעו אותנו על כך ותבואו על הברכה.

פרשת האזינו

ג

בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (שמו"ר מג, ו) עַל פְּסוּק (שמות
לב, יא) 'לְמַה ה' יַחְרָה אֶפְדָּ בְּעַמְּךָ, אָמַר
מֹשֶׁה, רַבּוֹן הָעוֹלָמִים, עָשׂוּ לְךָ סִיּוּעַ
וְאַתָּה פּוֹעֵם עֲלֵיהֶם, הַעֲגֵל הַזֶּה שֶׁעָשׂוּ
יִהְיֶה מְסִיעֶךָ, אֵתָּה תִזְרִיחַ הַחֲמָה וְהוּא

לְיִזְבְּחוּ לְשֵׁדִים לֹא אֱלֹהִי' (לב, יז), פִּרְשׁ
רַש"י, כְּתַרְגוּמוֹ, לִיֵּית בְּהוֹן
צָרוּךְ. אֵלּוּ הֵיחָ בְּהֶם צָרוּךְ, לֹא הֵיחָ
קִנְיָה כְּפֹלָה כְּמוֹ עֲבָשׁוּ, ע"ל.
מְקַשִּׁים הַמְּפָרְשִׁים, דְּהָא אֵיחָא

פסוק 'יזבחו
לשדים לא
אלהי', פירוש
רש"י
והתרגום

זרע שמשונו המבואר

ג

טעם קנאת הקב"ה על עובדי עבודה זרה אף שאין בה ממש, ושהיא מרובה מקנאתו על
עשיית ישראל את העגל למנהיג עבורם

מְקַשִּׁים הַמְּפָרְשִׁים עַל דְּבַרֵי רַש"י¹, דְּהָא
אֵיחָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (שמו"ר מג, ו)¹ עַל
הַפְּסוּק (שמות לב, יא)¹ 'לְמַה ה' יַחְרָה אֶפְדָּ
בְּעַמְּךָ, אַחֲרֵי שֶׁחֲטָאוּ יִשְׂרָאֵל בְּעַגֵּל וְכַעַס
הַקַּב"ה עֲלֵיהֶם, אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקַּב"ה,
רַבּוֹן הָעוֹלָמִים, יִשְׂרָאֵל שֶׁעָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל,
עָשׂוּ לְךָ סִיּוּעַ - הַכִּינּוּ לְךָ כַּח שִׁיִּיעַ לְךָ,
וְאִם כֵּן לְמַה אַתָּה פּוֹעֵם עֲלֵיהֶם, הֲרִי הַעֲגֵל
הַזֶּה שֶׁעָשׂוּ יִהְיֶה מְסִיעֶךָ, אֵתָּה תִזְרִיחַ
הַחֲמָה בְּיוֹם, וְהוּא יִזְרִיחַ אֶת הַקְּבִנָּה
כְּלִילָה, אֵתָּה תִזְרִיחַ אֶת הַפּוֹכְכִים, וְהוּא

תמיהה על דברי רש"י שהקב"ה כועס ביותר על שעבדו
לאלוה שאין בו כח, מדברי המדרש

עַל הַפְּסוּק (דברים לב, יז)² 'יִזְבְּחוּ לְשֵׁדִים
לֹא אֱלֹהִי, פִּרְשׁ רַש"י, כְּתַרְגוּמוֹ, שִׁישְׂרָאֵל
הָיוּ זוֹבְחִים לַפְּסִילִים דְּלִיֵּית בְּהוֹן צָרוּךְ -
שְׂאִין בְּהֶם שׁוּם כַּח וְתוֹעֵלַת, וְעַל כֵּן בְּעֵרָה
בְּהֶם קִנְיָתוֹ שֶׁל הַקַּב"ה. וּמְבַאֵר רַש"י, שֶׁאֵי
הָיָה בְּהֶם - בְּפְסִילִים, צָרוּךְ - כַּח וְתוֹעֵלַת, לֹא
הָיָה קִנְיָתוֹ כְּפֹלָה - מְרֻבָּה, מֵאֵת הַקַּב"ה
עַל עוֹבְדֵיהֶם, כְּמוֹ עֲבָשׁוּ שֶׁעוֹבְדִים לַפְּסִילִים
שְׂאִין בְּהֶם שׁוּם כַּח אוֹ תוֹעֵלַת³, ע"ל.

ציונים ומקורות

המדרש, ורבי נחמיה אמר, בשעה שעשו ישראל אותו
מעשה, עמד לו משה מפייס את האלקים, אמר, רבון
העולם, עשו לך סיוע, ואתה כועס עליהם, העגל הזה
שעשו יהיה מסייעך, אתה מזריח את החמה והוא
הלבנה, אתה הכוכבים והוא המזלות, אתה מוריד את
הטל והוא משיב רוחות, אתה מוריד גשמים והוא
מגדל צמחים, אמר הקדוש ברוך הוא, משה, אף אתה
טועה כמותם והלא אין בו ממש, אמר לו, אם כן למה
אתה כועס על בניך, הוי 'למה ה' יחרה אפך בעמך'.
ה. לשון הפסוק, 'וַיִּחַל מֹשֶׁה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהָיו
וַיֹּאמֶר לְמַה ה' יַחְרָה אֶפְדָּ בְּעַמְּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ

א. לשון הפסוק, 'יזבחו לשדים לא אלהי אלהים לא
ידעום חדשים מקרב באו לא שערום אבותיכם'.
ב. הרא"ם הביא שכן הוא בספרי (פרשתנו פיסקא
שיח), 'יזבחו לשדים לא אלוה', אילו היו עובדים
לחמה וללבנה לכוכבים ולמזלות, ולדברים שהם
צורך לעולם, והניח לעולם בהם, לא היתה קנאה
כפולה. אלא הם עובדים לדברים שאין מטיבים להם,
אלא מריעים להם. וראה ברא"ם, הטעם שאין לפרש
הכתוב כפשוטו משמעותו. ג. כך הקשה
בשפתי חכמים על דברי רש"י שם. וראה כעין קושיא
זו, ביפה תואר השלם (שמו"ר מג, ז).

אֲדַרְבָּא מְשַׁמְעֵ דְאָם אִין בְּהַ מְמַשׁ, יֵשׁ
קְנָאָה כְּפּוֹלָה.

וְלִדְיָן קְשִׁיא לִיתָא, שְׁהָרִי אִיתָא
בְּמַסְכַּת עֲבוּדָה זְרָה פֶּרֶק ר'

יִשְׁמַעְאֵל (נה, א), פְּתוּב בְּתוֹרְתְכֶם (דברים ה,
כד) 'אֵל קְנָא', כְּלוּם מְתַקְנָא אֵלָא חֲכָם
בְּחֲכָם גְּבוּר גְּבוּר וְכוּ'. מְשַׁל לְאָדָם

הַלְבָּנָה, אַתָּה הַפּוֹכְכִים וְהוּא הַמְזוֹלוֹת,
אַתָּה מוֹרִיד הַטֵּל וְהוּא מְשִׁיב רוּחוֹת
וְכוּ'. אָמַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, אַף אַתָּה
טוֹעָה בְּעַגְלָה, הָרִי אִין בּוּ מְמַשׁ. אָמַר לוֹ,
אִם כֵּן לְמָה ה' יַחְרָה אִפְדָּ בְּעַמּוּךָ.
דְּמְשַׁמְעֵ מוֹזָה שְׂאָם אִין בּוּ מְמַשׁ, אִין
רְאוּי לְהִיּוֹת קְנָאָה. וּלְפִי פְרוּשׁ רְש"י

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְבוּאָר

קְנָאָה כְּפּוֹלָה - הַכַּעַס מְרוּבָה, שֶׁהַחֲלִיפוּהוּ
בְּדַבָּר גְּרוּעַ שְׁאִין בּוּ כַח וְתוֹעֵלַת.

גם מהגמרא קשה על דברי המדרש

וְלִדְיָן קְשִׁיא לִיתָא - אִין כֵּאֵן קוּשִׁיָּה וִישׁ
לִישִׁבָה, שְׁהָרִי אִיתָא בְּגַמְרָא בְּמַסְכַּת עֲבוּדָה
זְרָה בְּפֶרֶק רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל (נה, א), שְׁשָׁאל
אֲגְרִיפְס אַת רַבִּין גַּמְלִיאֵל, פְּתוּב בְּתוֹרְתְכֶם
(דברים ה, כד) 'אֵל קְנָא' - שֶׁהַקְּב"ה בְּרוּגְזוֹ יִפְרַע
מֵהַעוּבְדֵי עֲבוּדָה זְרָה. וּלְפִי מִשְׁמַעוֹת תִּיבַת
'קְנָא' שְׂכִיכּוֹל הַקְּב"ה מְקַנָּא בְּהֶם כְּקִנְאָת אִישׁ
בְּגִדּוּלְתוֹ שֶׁל רַעְהוּ", קִשָּׁה, לְמָה הַקְּב"ה מְתַקְנָא
לְנַקּוּם מֵהֶם, שְׂבָרָם מְתַקְנָא אֵלָא חֲכָם בְּחֲכָם

יִנִּיעַ אֶת הַמְזוֹלוֹת, אַתָּה תְּהִיָּה מוֹרִיד אֶת
הַטֵּל עַל הָאָרֶץ, וְהוּא יִהְיֶה מְשִׁיב - מְנַשֵּׁב
אֶת הַרוּחוֹת וְכוּ'. אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא
לְמַשָּׁה, וְכִי אַף אַתָּה טוֹעָה בְּעַגְלָה, לְחֹשֶׁב
שֶׁח"ו הוּא יִכּוֹל לְסִיעֵנִי, וְהָרִי אִין בּוּ מְמַשׁ.
אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לְהַקְּב"ה, אִם כֵּן שְׁאִין בּוּ
מְמַשׁ, 'לְמָה ה' יַחְרָה אִפְדָּ בְּעַמּוּךָ', לְמָה
אַתָּה כּוֹעֵס עַל שְׁעִשׂוֹ דַבָּר שְׁאִין בּוּ מְמַשׁ.

דְּמְשַׁמְעֵ מוֹזָה, שְׂאָם אִין בּוּ מְמַשׁ, אִין רְאוּי
לְהִיּוֹת לְהַקְּב"ה קְנָאָה - כַּעַס עַל עוֹבְדֵיו,
שֶׁנֶּחֱשַׁב רַק כְּמַעֲשֵׂה שְׂטוּת. וּלְפִי פְרוּשׁ רְש"י
כֵּאֵן, אֲדַרְבָּא מְשַׁמְעֵ דְאָם אִין בְּהַ מְמַשׁ, יֵשׁ

צִיּוֹנִים וּמְקוֹרוֹת

א. שְׁמַקְנָא וְחוּמַד לְמַעְלָה וְכוּבּוּד אוּ טוּבָה שֶׁל חֲבֵרוֹ.
ב. כְּמוֹ קְנָאָה הַנְּאֻמְרַת בְּכָל מְקוּם לְגַבֵּי הַקְּב"ה כְּגוֹן
'יִקְנִיאֵהוּ בְּזוּרִים' (דברים לב, טז) 'קְנָאוּנִי בְּלֹא אֵלִי'
(פְּסוּק כ"א), וּפִירֵשׁ רְש"י, הַבְּעִירוֹ חֲמָתִי. וְהוּא מְלִשׁוֹן
כַּעַס הַמְּבִיא נִקְמָה. וְאֲגְרִיפְס שֶׁר הַצְּבָא הַבִּינָן
שֶׁהַקְּנָאָה הַנְּאֻמְרַת בְּאָדָם שְׂהוּא מְתַקְנָא עַל כְּבוֹד
גְּדוֹל שִׁישׁ לְחִבְרִיו, כְּמוֹ כֵּן הַקְּב"ה מְתַקְנָא כְּבִיכּוֹל
בְּעוֹבְדוֹת כּוֹכְבִים עַל כְּבוֹדָה, וְלִכֵּן תְּמָה שְׁאִין שִׁיךְ
כֵּךְ לְגַבֵּי הַקְּב"ה, כִּי מָה יֵשׁ לְגַבּוֹר לְקִנְאוּת בַּחֲלָשׁ
וְכוּ'. וְהַשִּׁיב רַבִּין גַּמְלִיאֵל, בְּמַשַּׁל לְנוֹשֵׂא אִשָּׁה שְׁנִיָּה,
שְׂאָם הַשְּׁנִיָּה חֲשׁוּבָה מִמֶּנָּה, אִין הִרְאִשׁוּנָה כּוֹעֵסַת עַל
בְּעֵלָה בְּשִׁבִיל כֵּךְ, לְפִי שְׂרָאוּי לוֹ לְקַחַת אִשָּׁה חֲשׁוּבָה
לְתוֹעֵלְתוֹ, אֲבָל אִם הִיא פְּחוּתָה מִמֶּנָּה, הִיא כּוֹעֵסַת עַל
בְּעֵלָה, שְׁלֶשׁם מָה לְקַח לוֹ אִשָּׁה נּוֹסַפְת שְׁאִין לוֹ בְּהַ
שׁוּם תּוֹעֵלַת אוּ כְבוֹד. וְכֵן קְנָאָת הַשִּׁי" ב"ה אִינוּ עַל
הַעוֹבְדוֹת כּוֹכְבִים הַפְּחוּתָה, רַק יֵשׁ לוֹ קְנָאָה וְנִקְמָה עַל
עוֹבְדֵיהָ. ז. לְשׁוֹן הַפְּסוּק, 'כִּי ה' אֶלּוֹקֵיךָ אֵשׁ
אֲכָלָה הוּא אֵל קְנָא'. ח. אֲמַנְם לְפִי פְּשׁוּטוֹ,
הַכוּוּנָה הִיא שֶׁהַקְּב"ה כּוֹעֵס מְאוּד עַל עוֹבְדֵי עֲבוּדָה

מְצַרִּים בְּכֵחַ גְּדוֹל וְכִיךְ חֲזָקָה'. ו. לְשׁוֹן הַגְּמָרָא,
שָׁאל אֲגְרִיפְס שֶׁר צְבָא אֶת רַבִּין גַּמְלִיאֵל, כְּתִיב
בְּתוֹרְתְכֶם 'כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אוֹכֵלָה הוּא אֵל קְנָא',
כְּלוּם מְתַקְנָא אֵלָא חֲכָם בְּחֲכָם, וְגַבּוֹר בְּגַבּוֹר, וְעִשְׂרִי
בְּעִשְׂרִי. אֲמַר לוֹ, אֲמַשׁוּל לָךְ מִשַּׁל לְמָה הַדְּבַר דּוּמָה,
לְאָדָם שֶׁנֶּשֵׂא אִשָּׁה עַל אִשְׁתּוֹ, חֲשׁוּבָה מִמֶּנָּה אִין
מְתַקְנָאָה בְּהַ, פְּחוּתָה מִמֶּנָּה מְתַקְנָאָה בְּהַ. שְׂאָם הַשְּׁנִיָּה
חֲשׁוּבָה מִמֶּנָּה, אִין הִרְאִשׁוּנָה כּוֹעֵסַת עַל בְּעֵלָה בְּשִׁבִיל
כֵּךְ, לְפִי שְׂרָאוּי לוֹ לְקַחַת אִשָּׁה חֲשׁוּבָה לְתוֹעֵלְתוֹ, אֲבָל
אִם הִיא פְּחוּתָה מִמֶּנָּה, הִיא כּוֹעֵסַת עַל בְּעֵלָה, שְׁלֶשׁם
מָה לְקַח לוֹ אִשָּׁה נּוֹסַפְת שְׁאִין לוֹ בְּהַ שׁוּם תּוֹעֵלַת אוּ
כְבוֹד. וְכֵמוֹ כֵּן, מָה שְׂכְּתוּב שֶׁהַקְּב"ה מְקַנָּא בְּעוֹבְדֵי
עֲבוּדָה זְרָה, אִין הַכוּוּנָה שֶׁהוּא ח"ו מְקַנָּא בְּאֱלִילִים
עֲצָמָם, שְׂכָן אִין בְּהֶם מְמַשׁ, וְכְלוּם מְתַקְנָא אֵלָא חֲכָם
בְּחֲכָם וְכוּ'. רַק הַכוּוּנָה שֶׁהוּא מְתַקְנָא לְהַעֲנִישׁ אֶת
עוֹבְדֵיהֶם שְׁעוּבּוֹ אוֹתוֹ, וְלִכֵּן כִּיּוֹן שְׁאִין שׁוּם תּוֹעֵלַת
בְּעוֹבְדָה זְרָה, הַקְּנָאָה וְהַעוֹנֵשׁ חֲמוּרִים יוֹתֵר.
וּכְיַפֵּה תּוֹאֵר (שְׁמוֹר"ר שֶׁם) וּכְמַהֲרֵשׁ"א (ח"א שֶׁם ד"ה
כְּלוּם) כְּתָבוּ לְבֹאֵר, שֶׁהַקְּנָאָה מְתַפְּרֶשֶׁת בְּשִׁנֵי אוֹפְנִים,

יַחְרָה אַפְךָ בְּעַמְּךָ, הִינּוּ דְּוָקָא בְּעוֹן הָעֵגֶל, שְׁלֹא בִקְשׁוּ אֶלָּא שִׁיְהִיָּה לָהֶם כְּמוֹ מְנַהֵג בְּלִבְדָּ, וְלֹא כְּפָרוּ בַתּוֹרָה, וְלֹא הוֹדוּ בְּעִבּוּדָה זָרָה, כְּדֹאִיתָא הָתָם בְּמִדְרָשׁ (שְׁמו"ר מג ו-1), וְעֵינֵי שָׁם בִּיפֶה תֵּאָר (הַשְׁלֵם, ד"ה עשו). וְרַק הָעֵרֶב רַב עֲשָׂאוּהוּ

שֶׁנֶּשְׂא אִשָּׁה עַל אִשְׁתּוֹ, חֲשׂוּבָה מְמֻנָּה, אֵין מְתַקְנָאָה בָּהּ. פְּחוּתָה מְמֻנָּה, מְתַקְנָאָה בָּהּ. וְהִינוּ מִמֶּשׁ בְּדַבְרֵי רִשְׁי ז"ל.
אֶלָּא וְדֹאֵי צְרִיךְ לִזְמַר, דְּמֵאֵי דְאֶמְרִינֵן הָתָם בְּמִדְרָשׁ, שְׁאֵמַר מִשָּׁה לְפָנֵי הַמְּקוֹם, שְׁאֵם אֵין בּוֹ מִמֶּשׁ, לְמָה ה'

זֶרַע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבוּאָר

שכשאינן בה ממש מתרבה כעסו וקנאתו. ואם כן, נמצא שהקושיא מהמדרש היא על הגמרא שמבואר בה כדברי רש"י.

ישראל התכוונו שהעגל יהיה רק מנהיג ולא עבודה זרה ממש אֶלָּא וְדֹאֵי צְרִיךְ לִזְמַר - לִישֵׁב שְׁלֹא יִהְיוּ סוֹתְרִים שְׁנֵי מֵאֵמְרֵי חֲז"ל אִלּוּ, דְּמֵאֵי דְאֶמְרִינֵן הָתָם בְּמִדְרָשׁ, שְׁאֵמַר מִשָּׁה לְפָנֵי הַמְּקוֹם, שְׁאֵם אֵין בּוֹ - בְּעַגְל מִמֶּשׁ, אִם כֵּן 'לְמָה ה' יַחְרָה אַפְךָ בְּעַמְּךָ, הִינּוּ דְּוָקָא בְּעוֹן הָעֵגֶל, שְׁלֹא בִקְשׁוּ יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲשֵׂה זֶה לְכַפּוֹר בָּהּ, אֶלָּא שִׁיְהִיָּה לָהֶם הָעֵגֶל כְּמוֹ מְנַהֵג בְּלִבְדָּ, שִׁילַךְ לְפָנֵיהֶם כְּמוֹ מִשָּׁה, וְעַל יְדוֹ תְּבוֹא עֲלֵיהֶם הַהִשְׁפַּעָה מֵאֵת הַקְּב"ה, וְלֹא כְּפָרוּ בַתּוֹרָה, וְלֹא הוֹדוּ בְּעִבּוּדָה זָרָה, כְּדֹאִיתָא הָתָם בְּמִדְרָשׁ (שְׁמו"ר מג ו-1), וְעֵינֵי שָׁם בִּיפֶה תֵּאָר הַשְׁלֵם (ד"ה עשו). וְרַק הָעֵרֶב

אחר, לפי שרואה שהוא חכם יותר ממנו, או גָּבוּר בְּגִבּוֹר וְכוּ' אַחַר, אֲבָל הַקְּב"ה שֶׁהוּא מְנַהֵג כָּל הָעוֹלָמוֹת, לְמָה הוּא מְתַקָּן בְּעוֹבְדֵי הָאֱלִילִים וְהָרִי אֵין בְּהֶם שׁוֹם מִמִּשׁוֹת. וְהִשִּׁיב לוֹ רַבֵּן גַּמְלִיאֵל, שֶׁהַכּוֹנֵה הִיא לְקִנְיָה שֶׁל כְּעַס וְנִקְמָה, וְלֹא כְּקִנְיָה שֶׁהָאָדָם מְקַנָּא בְּגִדּוּלְתּוֹ שֶׁל זוּלָתוֹ הִיתִירָה מִשְׁלוֹ, וְבִיָּאֵר לוֹ זֹאת עַל פִּי מִשָּׁה לְאָדָם שֶׁנֶּשְׂא אִשָּׁה שְׁנִיָּה, עַל אִשְׁתּוֹ - בְּחַיֵּי אִשְׁתּוֹ הָרֵאשׁוֹנָה, שְׁאֵם הַשְּׁנִיָּה הִשְׁוֹבָה מְמֻנָּה - מִן הָרֵאשׁוֹנָה, אֵין הָרֵאשׁוֹנָה מְתַקְנָאָה בָּהּ - אֵינָה כּוֹעֶסֶת עֲלֶיהָ, שְׂמִינָה בְּדַעְתָּה שְׂמִפְנֵי חֲשִׁיבוּתָה נִשְׂאָה בְּעֵלָה, אֲבָל אִם הִיא פְּחוּתָה מְמֻנָּה בְּחֲשִׁיבוּתָה, הָרִי הִיא מְתַקְנָאָה בָּהּ - כּוֹעֶסֶת עֲלֶיהָ. וְכֵן הַקְּב"ה מְתַקָּן וְכוֹעֵס עַל עוֹבְדֵי עֲבוּדָה זָרָה, עַל שְׁעוֹבֵי אוֹתוֹ, וְהִלְכוּ לְעַבּוֹד אֶת הָאֱלִילִים שְׁאֵין בְּהֶם מִמֶּשׁ. וְהָרִי דְבָרֵי הַגְּמָרָא, הִינּוּ מִמֶּשׁ בְּדַבְרֵי רִשְׁי ז"ל,

צִיּוֹנִים וּמְקוֹרוֹת

'למה ה' יחרה אפך בעמך'. וכפי שביאר היפה תואר, שכוונת המדרש שישראל לא התכוונו שהעגל יהיה לעבודה זרה, וכפי שהובא דבריו להלן. ובהמשך המדרש, דבר אחר, 'למה ה' יחרה אפך בעמך', אמר משה, לא כך אמרת לי 'כי שחת עמך'. עמך הערב רב[ן חטאו, ולא עמי [ישראל], אם עמי חטאו, לא עמך חטאו, הוי 'למה ה' יחרה אפך בעמך'. ומבואר, שעיקר החטא של עבודה זרה היה רק מהערב רב, ולא מישראל [וכך פירש ביפה תואר שם].
י. לשון היפה תואר, עשו לך סיוע, לפום ריהטא משמע, שמשה הערים לומר כן, כדי שישכחו ה' שזה שקר, שאין בו ממש, ואז ישיב [משה] אם כן למה אתה כועס. וקשה וכו', וכן מה טענה היא מה שאמר אם כן שאין בו ממש למה אתה כועס על בניך וכו', אדרבה היא הנותנת לחרות אף ה' להמיר כבודו בלא

זרה וברוגזו יפרע מהם. ע"פ רש"י עה"ת שם. ובביאור תיבת 'קנא', ראה רש"י (בראשית ל, א במדבר כה, יא) שהוא נקמה הבאה מתוך הקצף. אולם אגריפס הבין ש'קנא' היינו מענין קנאה בדומה לקנאת איש במעלת חברו, וכמו שנתבאר בדברי המהרש"א, שהובא בהערה לעיל בסמוך.
ט. וכמו שאמרו שם, ורבי נחמיה אמר, בשעה שעשו ישראל אותו מעשה, עמד לו משה מפיס את האלקים, אמר, רבון העולם, עשו לך סיוע ואתה כועס עליהם, העגל הזה שעשו יהיה מסייעך, אתה מזריח את החמה והוא הלבנה, אתה הכולבים והוא המזלות, אתה מוריד את הטל והוא משיב רוחות, אתה מוריד גשמים והוא מגדל צמחים, אמר הקדוש ברוך הוא, משה אף אתה טועה כמותם והלא אין בו ממש. אמר לו, אם כן למה אתה כועס על בניך, הוי

לְשֵׁם עֲבוּדָה זֶרַה מְמוֹשׁ, וּמִשׁוֹם הָכִי הוֹעִילָה מַעֲנָה זוֹ לְמִשְׁהָ.
אָבֵל פִּשְׁעֵבְרוֹ עֲבוּדָה זֶרַה מְמוֹשׁ, אֲדַרְבָּא חֲמוֹר יוֹתֵר הָעוֹן

שְׁלָהֶם, לְפִי שְׂאִין שׁוֹם מְמוֹשׁ בְּעִבּוּדָה זֶרַה. וְכֵן אָמַר הַפְּתוּב (ירמיה ב, יג) 'אֲתִי עֲזָבוּ מְקוֹר מַיִם חַיִּים לְחֻצַּב לָהֶם בּוֹרוֹת נְשָׁפְרִים' וְכוּ'.

זֶרַע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבוּאָר

רַב עֲשָׂאוּהוּ לְשֵׁם עֲבוּדָה זֶרַה מְמוֹשׁ.^א

וּמִשׁוֹם הָכִי, שִׁישְׂרָאֵל הַתְּכוּוֹנוֹ רַק שֶׁהֶעֱגֵל יְהִיָּה לֵהֶם מְנַהֵג, שֶׁמְבִיא לָהֶם אֶת הַהִשְׁפָּעָה הָאֱלוּקִית, וְהוּוּ סוֹבְרִים שְׁמוֹתָר לַעֲשׂוֹת כֵּן, לְכֵן הוֹעִיפָה מַעֲנָה זוֹ לְמִשְׁהָ, שְׂאִין לוֹ לְהִקְבִּי"ה לְהַעֲנִישֵׁם בַּעֲוֹנֵי חֲמוֹר, כִּיּוֹן שְׂאִין בּוֹ מִמֶּשׁ.^ב

אָבֵל פִּשְׁעֵבְרוֹ עֲבוּדָה זֶרַה מְמוֹשׁ וּפְרָקוֹ עוֹל מַלְכוּתוֹ יִתְבַּרְךְ, וְכִמוּ שֶׁכְּתוּב בְּפִרְשָׁתוֹ 'יִנְבְּחוּ לְשָׂדִים לֹא אֱלֹהִי', אֲדַרְבָּא חֲמוֹר יוֹתֵר הָעוֹן שְׁלָהֶם, לְפִי שְׂאִין שׁוֹם מְמוֹשׁ בְּעִבּוּדָה זֶרַה. וְכֵן מְצִינוּ שְׂאִין הַפְּתוּב (ירמיה ב, יג) 'אֲתִי עֲזָבוּ מְקוֹר מַיִם חַיִּים לְחֻצַּב לָהֶם בּוֹרוֹת נְשָׁפְרִים' וְכוּ', שְׂאִים^ג

צִיּוֹנִים וּמְקוֹרוֹת

אִם כֵּן אֱלֹהִים שָׁעֲשׂוּ בְּחֻשְׁבָּם לְקַבֵּל תּוֹעֵלָת, אִין בְּהֵם חֲטָא זוֹלָת הַטְּעוֹת שֶׁחֲשָׁבוּ שֶׁהִיָּה בּוֹה תּוֹעֵלָת וְכוּ'. יא. ז"ל הַאֲבָן עוֹרָא (שְׁמוֹת לֵב, א בְּפִירוּשׁ הָאֲרוּךְ, שְׁלִדְכְרִיו צִיּוֹן הִיפָה תּוֹרָא), גַּם יִשְׂרָאֵל לֹא בִקְשׁוּ עֲבוּדָת גְּלוּלִים, רַק חֲשָׁבוּ, שֶׁמֵּת מִשֶׁה שֶׁהִסִּיעַם מִיִּם סוּף, כֹּאשֶׁר פִּירְשָׁתִי. וּמֵלֵת 'אֱלֹהִים', כְּבוֹד חוֹנֵה בְּצוֹרֵת גּוֹיָה. וְכִכָּה אֲמַרוּ, 'אֲשֶׁר יִלְכוּ לְפָנֵינוּ' (שְׁמוֹת לֵב, א). וְאִם תִּשִּׁים לְבָבְךָ אֶל הַמִּסַּע הָרֵאשׁוֹן, אִז תְּבִין זֶה. וְהִנֵּה לְכַבוֹד הַשֵּׁם נַעֲשֶׂה, עַל כֵּן בְּנָה אֶהְיֶה מְזוּבָח לְפָנֵינוּ, וְהַכְרִיזוּ יוֹיְבָחָו מַחֲר לְכַבוֹד הַשֵּׁם וְכוּ'. וְהוּוּ 'אֲתֵה יִדְעַת אֵת הַעַם כִּי בָרַע הוּא' (שֵׁם לֵב, כב), כִּי אֲנִי לֹא עֲשִׂיתִי רַע לָהֶם, כִּי לֹא בִקְשׁוּ רַק אֲשֶׁר יִלְךְ לְפָנֵיהֶם, וְלְכַבוֹד הַשֵּׁם עֲשִׂיתִיו. רַק בְּעִבּוֹר שִׁישְׂרָאֵל הָיוּ מְעוֹרְבִים עִם עַרְבֵי רַב, וְהוּוּ 'כִּי בָרַע הוּא', וְלֹא אֲמַר 'רַע הוּא'. וְחֲשָׁבוּ מַעֲטִים מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁהִיָּה עֲבוּדַת גְּלוּלִים, וְהִבְיִאוּ זְבָחִים וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לוֹ וְאֲמַרוּ 'אֱלֹהִים יִשְׂרָאֵל' (שֵׁם לֵב, ד). וְאֵל תַּתְּמָה בְּעִבּוֹר שֶׁהִכְתוּב אֲמַר (שֵׁם לֵב, ז - ח) 'כִּי שָׁחַת עַמְךָ סוֹר מְהֵרָ, כִּי לֹא כְּתוּב 'כֹּל עַמְךָ'. וְכֵן כְּתוּב בְּתוֹלְדוֹת יִצְחָק (לְהַרְבֵּי יִצְחָק קָאֵרוּ, שְׁמוֹת לֵב, א). וְרֵאָה יִלְקוּט שְׁמַעוֹנִי (דְּבָרִים רַמֵּז תַּתְּנֵב) שְׁמִיחַס אֵת עֵיקַר חֲטָא הֶעֱגֵל לְעַרְבֵי רַב. יב. שְׁכִיּוֹן שִׁישְׂרָאֵל הַתְּכוּוֹנוֹ רַק שֶׁהֶעֱגֵל יְהִיָּה לָהֶם כְּמוּ מְנַהֵג, וְהָרִי מַה שְׂאִסֵּר ה' לַעֲשׂוֹת כֵּן, אֲוִלִי הוּא רַק לְפִי שְׂאִין בּוֹ תּוֹעֵלָת, וְאִילוּ הֵם הָיוּ סוֹבְרִים בְּטַעוֹת שֶׁהִיָּה בּוֹה תּוֹעֵלָת, וְלְפִי טַעוֹתָם אִף הִקְבִּי"ה לֹא הִיָּה מַחֲשִׁיב זֹאת לְחֲטָא, וְעַל כֵּן טַעַם בְּמַעֲשִׂים אֱלֹהִים מְקוֹם חֲטָא, אַחַר שֶׁ' הַזְּהוּרִים וְטוֹעָה, כִּי אִין מִמֶּשׁ בְּכָל דְּבָרִים אֱלֹהִים וְכוּ', וְהִשִּׁיב מִשֶׁה רְבִינוּ ע"ה וְכוּ', דִּהְשָׁתָא יֵשׁ לְהַקְלִ יוֹתֵר בְּחֲטָאִים, שְׂמַאחַר שֶׁמַּה שְׂאִסֵּר ה' הוּא מַה שְׂאִין בּוֹ תּוֹעֵלָת, אִם כֵּן אִילוּ הִיָּה בּוֹ אִיזָה תּוֹעֵלָת אֲוִלִי לֹא הִיָּה אֲוִסְרוֹ וְכוּ',

יִוְעִיל, כִּי זֶה חֲרִפָה יוֹתֵר גְּדוּלָה, וְכִמָּה שְׂאִמְרוּ בְּפִרְקֵי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל וְכוּ' אֲמַשׁוּל לְךָ מִשָּׁל לְמָה הִדְבַר רוּמָה, לְאָדָם שֶׁנִּשְׂאָ אִשָּׁה עַל אִשְׁתּוֹ, חֲשׁוּבָה מְנַהֵג אִין מִתְקַנָּא, פְּחוּתָה מְנַהֵג מִתְקַנָּא, הָרִי שְׁלִפִי שְׂאִין מִמֶּשׁ בְּעִבּוּדָה זֶרַה יֵשׁ לְקַנָּא יוֹתֵר וְכוּ'. לְכֵן נִרְאָה, שֶׁלֹּא בָּא לְהַצִּילֵם מִהַחֲטָא גַּמְרִי, אֲלֵא טַעַם דְּבָרִיו, שְׂאִין חֲטָא עֲבוּדָה זֶרַה מִמֶּשׁ כְּנִרְאָה מְמַעֲשֶׂהוּ, אֲלֵא שֶׁחֲשָׁבוּ הָיוּ אִיזָה שְׁפַע מוֹשְׁפַע עֲלֵיהֶם מִכַּח הָעֲלִיוֹנִים בְּמַעֲשֶׂה הֶעֱגֵל, וְחֲשָׁבוּ שֶׁכְּמוּ שֶׁהָאָדָם צָרִיךְ לְהִשְׁתַּדֵּל בְּאִפְשָׁר בִּידוֹ לְהִקְרִיב תּוֹעֵלָת וְלְהַרְחִיק הַנּוֹק, כֵּן יֵאָדָה לָהֶם לַעֲשׂוֹת זֶה אַחַר שֶׁנִּפְקַד מִשֶׁה, וְהֵם כְּמִכְנִיִם עֲצָמָם לְקַבֵּל הַשְּׁפָעָת ה', כְּמוּ שֶׁמְחַוִּיב כָּל אָדָם לְהִכְיֵן עֲצָמוֹ כְּרָאוּי לוֹ, וְנִקְרָא בּוֹה מְסִיעֵה בְּכַח הַהִשְׁגָּחָה, עַל דֶּרֶךְ 'רוֹכֵב שָׁמַיִם בְּעִזְרוֹךְ' (דְּבָרִים לֵג, כו), הִיָּה לְךָ לְעִזְרוֹנִי, כִּי לֹא בִיקְשׁוּ רַק מְנַהֵג אֲשֶׁר יִלְךְ בְּפָנֵיהֶם בְּמִקוֹם מִשֶׁה, וְעַרְבֵי רַב הוּא שֶׁחֲשָׁבוּהוּ לְעִבּוּדָה זֶרַה, כְּדִפְרִישׁ הַאֲבָן עוֹרָא, וְכֵן בִּיאֲרַחְתִּי בִּיפֵה עֵינַיִם (פְּרֻשַׁת כִּי תִשָּׂא) אֲשֶׁר לִי. וְאִף עַל גַּב שְׁמַכְל מְקוֹם חֲטָאוֹ, אַחַר שֶׁ' הַזְּהוּרִים מְכַל פְּסַל וְכוּ', מְכַל מְקוֹם אִינֵן רָאוּיִן לְכַלִּיּוֹן חֲרוּץ כְּעוֹבְדֵי עֲבוּדָה זֶרַה וְכוּ', וְזֶה שְׂאִמְרוּ בְּשַׁעָה שֶׁעֲשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֵת הֶעֱגֵל, בִּיקֶשׁ הִקְבִּי"ה לְכַלּוֹתָם, כְּלוּמַר, כְּנִגְדֵי מַה שְׁבִיקֶשׁ לְכַלּוֹתָם, בְּאוֹתָהּ שַׁעָה טַעַן מִשֶׁה 'לְמָה ה' יַחֲרָה אִפְךָ' בְּחַוּוֹן אִף כֹּזֵה, לְמָה אַחַר שֶׁלֹּא כִּיּוֹנוֹ אֲלֵא לְקַבֵּל הַשְּׁגָחָתְךָ עַל יְדוֹ וְכוּ', וְהִשִּׁיב ה' כִּי זֶה טַעוֹת וְשִׁטוֹת בְּחוּשְׁבָּם זֶה, כְּמוּ שֶׁכְּתוּב הֵרֵב (הֲרַמְב"ם) בְּהַלְכוֹת עֲבוּדָה זֶרַה (פ"א ה"ט), שְׁכַל הַחוּשְׁבֵי שִׁישְׂרָאֵל בְּמַעֲשִׂים אֱלֹהִים אֲלֵא שֶׁהַתּוֹרָה אֲסִרְתָּם, הוּא סְכַל וְטוֹעָה, כִּי אִין מִמֶּשׁ בְּכָל דְּבָרִים אֱלֹהִים וְכוּ', וְהִשִּׁיב מִשֶׁה רְבִינוּ ע"ה וְכוּ', דִּהְשָׁתָא יֵשׁ לְהַקְלִ יוֹתֵר בְּחֲטָאִים, שְׂמַאחַר שֶׁמַּה שְׂאִסֵּר ה' הוּא מַה שְׂאִין בּוֹ תּוֹעֵלָת, אִם כֵּן אִילוּ הִיָּה בּוֹ אִיזָה תּוֹעֵלָת אֲוִלִי לֹא הִיָּה אֲוִסְרוֹ וְכוּ',

פְּרִשְׁת וְזֹאת הַבְּרָכָה

וְעוֹג, שֶׁהִיא רֵאשִׁית פְּבוּשׁ הָאָרֶץ, כִּי
שָׁם חֲלָקְתָּ, כִּי יָדַע אֲשֶׁר שָׁם בְּנַחֲלָתוֹ
חֲלָקְתָּ שָׂדֶה קְבוּרַת 'מַחְקֶק', וְהוּא
מֹשֶׁה, עַבְדְּךָ.

ז
וְיִירָא רֵאשִׁית לֹא כִּי שָׁם חֲלָקְתָּ
מַחְקֶק סְפוּן' (לג, כא), פְּרִשׁ
רְשִׁי, רָאָה לְטַל לֹא חֲלָק בְּאָרֶץ סִיחוּן

פסוק יִירָא
רֵאשִׁית לֹא
כִּי שָׁם וְכו',
פירוש רש"י,
רָאָה לְטַל לֹא
חֲלָק בְּאָרֶץ
סִיחוּן וְעוֹג

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְּבוּאָר

בסדקיהם, הרי יש בכך שתיים רעות.
ובזה מיושבים דברי רש"י על פי
התרגום, שאכן משום שעבדו עבודה זרה
למי שאין בו שום כח ותועלת, כעס עליהם
הקב"ה ביותר.

המירו יראתם בכיוצא בה, יש כאן רעה
אחת, שעזבו את הקב"ה. אבל עכשיו
ש'אותי עזבו', שאני מקור מים חיים, ללכת
אחרי העכו"ם, שדומים לבורות של מים
מכונסין ונשברין ונסדקין, ומימיהם נבלעים

ז

עיקר רצון בני גד לנחול בארץ סיחון ועוג היה מפני שמושה רבינו יקבר שם

חלקת ארץ זו לנחלה, כִּי שָׁם חֲלָקְתָּ,
כלומר, כִּי יָדַע גֵּד בְּרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ³, אֲשֶׁר שָׁם
בְּנַחֲלָתוֹ מְצוּיָה חֲלָקְתָּ הַשָּׂדֶה, שְׂבֵה תִהְיֶה
קְבוּרַת ה'מַחְקֶק' - ה'סופר', וְהוּא מֹשֶׁה -
שנקרא 'מחוקק', על שם שכתב את כל
התורה מפי הקב"ה⁴, עַבְדְּךָ.
מְקַשִּׁים המפרשים¹ על דברי רש"י,

בחירת בני גד בארץ סיחון ועוג מפני קבורת משה או
מפני מקנה רב שלהם

על הפסוק (דברים לג, כא)² וְיִירָא רֵאשִׁית
לֹא כִּי שָׁם חֲלָקְתָּ מַחְקֶק סְפוּן, פְּרִשׁ רְשִׁי,
שבת גד, רָאָה - בחר, לְטַל לֹא חֲלָק בְּאָרֶץ
סִיחוּן וְעוֹג שבעבר הירדן, שֶׁהִיא רֵאשִׁית -
תחילת פְּבוּשׁ הָאָרֶץ. והטעם שבחר לעצמו

ציונים ומקורות

בשכנו כי גם כאשר הוא חוץ מביתו אין נגש שם
ממוראו, כן גד בשכנו היה בטוח מהאויבים, עם
היותו מעבר לירדן והלאה עם ישראל, וטף ונשים
בלבד במקומותם, והוא מקום רחב ידיים ואין חומד
ארצו. וגם יוטרף זרוע' כו' במקום מלחמתו אשר הוא
שרוי שם. ושמה תאמר הלא הוא אמר 'ארץ מקנה
היא ולעבדיך מקנה', הרי כי על דבר המקנה היתה
בחירתו במקום ההוא. לא כן הוא, כי הנה יזירא
ראשית לו', כלומר, טרם וראשית הביטו אל הנוגע
אל מקנהו, ראה והביט לו לעצמו ולהנאתו. וזהו
יזירא ראשית לו'. ומה הוא אשר הביט לו, שהוא דבר
הנוגע לו, שעל כן בחר במקום ההוא, הלא 'כי שם
חלקת מחוקק ספון', ורצה להסתופף בצלו. ועיין שם
שביאר, מה יתן ומה יוסיף לגד היות משה קבור שם,

א. לשון הפסוק, וְיִירָא רֵאשִׁית לֹא כִּי שָׁם חֲלָקְתָּ
מַחְקֶק סְפוּן וְיִירָא רֵאשִׁית לֹא כִּי שָׁם חֲלָקְתָּ הוּא עֲשֵׂה וּמִשְׁפָּטוֹ
עִם יִשְׂרָאֵל. ב. על פי דברי דוד (להט"ז, כאן).
ג. ראה פסיקתא זוטרתא (פרשת וזאת הברכה סה, ב)
שכתב כן. והוסיף להקשות, שהרי משה רבינו נקבר
בהר נבו שהוא בחלקו של ראובן, ועיי"ש מה שתירץ.
וראה בזה בשפתי חכמים (ברש"י שם).
ד. האלשיך כתב לפרש הפסוק, ובדבריו מיישב
הקושיא, וזה לשונו, וְלִגְד כו' ברוך מרחיב גדי וכו',
כלומר, לא יאשם על לכתו ובהר בחוץ לארץ, בעבור
מרעה צאנו, כאמור (במדבר לב, ד) 'ארץ מקנה היא
ולעבדיך מקנה', כי הלא מה יצא מלא רוחב ארצו.
ולכן 'ברוך מרחיב גדי' ראוי לומר. כי הראיה כי ה'
עמו, כי הלא כלביא שכן, כי הלא יקרהו כלביא

מְקָשִׁים, בְּכֹאן מִשְׁמַע שְׁהַטְעַם וַיִּתְרַץ בְּמָה שֶׁכָּתַב הַרְמְבִיזִין
 שְׁרָאָה לְפָל חֶלֶק בְּאֶרֶץ
 סִיחוֹן וְעוּג, לְפִי שְׂעִתִּיד שְׁעִתִּיד מֹשֶׁה
 לְקַבֵּר שָׁם. וּלְעִיל בְּפִרְשֵׁת מִטּוֹת אֵיתָא
 טַעַם אַחַר, דְּכְתִיב (במדבר לב, א) 'וּמִקְנֵה
 רַב הָיָה לְבְנֵי רְאוּבֵן, דְּמִשְׁמַע שְׁהַטְעַם
 הָיָה מַחֲמַת מִקְנֵה רַב, וְלֹא מַחֲמַת
 קְבוּרַת מֹשֶׁה.

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבוּאָר

טעם 'מקנה רב' לא היה העיקר, רק הטעם של קבורת משה
 וַיִּתְרַץ הַקּוֹשִׁיא, בְּהַקְדָּם מַה שֶׁכָּתַב
 הַרְמְבִיזִין בְּפִרְשֵׁת מִטּוֹת (במדבר לב, ב), שֶׁבְנֵי
 גַּד הֵם נִתְּנוּ הַעֲצָה לְבְנֵי רְאוּבֵן לְבַחֵר לָהֶם
 אֶת אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוּג, שֶׁפֶן מְצִינֵוּ שֶׁבְכָל
 הַפְּרָשָׁה שֶׁל בְּנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן, מְזֻכָּר
 הַפְּתוּב בְּנֵי גַד קָדָם בְּנֵי רְאוּבֵן - מוּכַח שֶׁהֵם
 הָיוּ הַעִיקָר בְּבִקְשַׁת הַנְּחִלָּה בְּאֶרֶץ סִיחוֹן
 וְעוּג, וְרַק בְּפִסּוּק הַרְאִשׁוֹן שֶׁם 'וּמִקְנֵה רַב
 הָיָה לְבְנֵי רְאוּבֵן וְלְבְנֵי גַד, הַקְּדִים הַפְּסוּק,

שֶׁבְכֹאן מִשְׁמַע, שְׁהַטְעַם שְׁרָאָה גַּד לְפָל
 חֶלֶק בְּאֶרֶץ סִיחוֹן וְעוּג, הוּא לְפִי שְׂעִידע
 שְׂעִתִּיד מֹשֶׁה לְקַבֵּר שָׁם. וְאֵילוּ לְעִיל
 בְּפִרְשֵׁת מִטּוֹת אֵיתָא טַעַם אַחַר, דְּכְתִיב
 (במדבר לב, א) 'וּמִקְנֵה רַב הָיָה לְבְנֵי רְאוּבֵן
 וְלְבְנֵי גַד עֲצוּם מְאֹד', דְּמִשְׁמַע שְׁהַטְעַם שֶׁל
 בְּנֵי גַד הָיָה מַחֲמַת מִקְנֵה רַב - רֹוב הַבְּהֵמוֹת
 שֶׁהָיָה לָהֶם, וְהוּצְרָכוּ לְאֶרֶץ סִיחוֹן וְעוּג
 שֶׁהָיָה מְקוּם רְאוּי לְמַרְעָה בְּהַמְתָּם, וְלֹא
 מַחֲמַת שֶׁשֶׁם הָיָה מְקוּם קְבוּרַת מֹשֶׁה.

צִיּוּנִים וּמְקוּרוֹת

הַפְּסוּק, 'וּמִקְנֵה רַב הָיָה לְבְנֵי רְאוּבֵן וְלְבְנֵי גַד עֲצוּם
 מְאֹד וַיִּרְאוּ אֶת אֶרֶץ יַעֲזֹר וְאֶת אֶרֶץ גְּלַעַד וְהָיָה הַמְּקוּם
 מְקוּם מִקְנֵה'. 1. לְשׁוֹן הַרְמְבִיזִין, 'וַיִּבְאוּ בְנֵי גַד
 וּבְנֵי רְאוּבֵן, הַקְּדִים הַכְּתוּב בְּנֵי רְאוּבֵן בְּפִסּוּק
 הַרְאִשׁוֹן 'וּמִקְנֵה רַב הָיָה לְבְנֵי רְאוּבֵן וּלְבְנֵי גַד',
 כְּמִשְׁפָּט, כִּי הוּא הַבְּכוֹר וּבֶן הַגְּבִירָה, וְכֵן כְּשִׁיפֵר
 הַכְּתוּב הַמְעֵשָׂה הַזֶּה יֹאמֵר (דְּבָרִים ג, טז) 'וְלִרְאוּבֵן
 וּלְגַדִּי נִתְּתִי'. אַבְל כֻּל הַפְּרָשָׁה הַזֵּה יִקְדָּם בְּנֵי גַד, כִּי
 הֵם נִתְּנוּ הַעֲצָה הַזֹּאת, וְהֵם הָיוּ הַמְּדַבְּרִים תְּחִלָּה
 לְמֹשֶׁה בְּנִחְלָה הַזֹּאת, וְהֵם הָיוּ גְבוּרִים יוֹתֵר מִבְּנֵי
 רְאוּבֵן, כְּמוֹ שְׁנֹאמֵר (שֵׁם לֵג, כ) 'וַיִּטְרֹף זֹרַע אֶף
 קְדֵדִי, וּלְפִיכֵן לֹא הָיוּ יִרְאִים לְשַׁבֵּת לְבָדָם בְּאֶרֶץ
 הַזֹּאת מִפְּנֵי יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ. וְרֹאה גַם בְּמִדְרָשׁ (בְּמִדְבָּר
 כו, יב), וְכֵן בְּנֵי גַד וּבְנֵי שְׁמֵעוֹן, אֶף הֵם הָיוּ בְעִלֵּי
 מְרִיבָה. וְבִיאָר בְּחִידוּשֵׁי הַרְד"ל, שֶׁהַכּוּוּנָה שֶׁבְּחָרוּ לָהֶם
 אֶת אֶרֶץ הַגְּלַעַד, שֶׁהֵם הָיוּ הַעִיקָר בּוֹה, וּבְנֵי רְאוּבֵן
 הָיוּ טְפִלִּים לָהֶם. 2. מִפְּנֵי שֶׁבְּנֵי גַד הָיוּ גְבוּרִים
 יוֹתֵר מִבְּנֵי רְאוּבֵן, וְלֹא הָיוּ יִרְאִים לְשַׁבֵּת לְבָדָם בְּאֶרֶץ
 הַזֹּאת, מִפְּנֵי יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ. וְרֹבִינוּ מְבָאָר רַק לְפִי דִיּוֹק
 הַרְמְבִיזִין, אִולַם שֶׁלֹּא לְפִי טַעְמֵנוּ זֶה, רֹאה הַעֲרָה

שְׁאִין שֶׁם רַק הַגּוֹף, אֶךְ נַפְשׁוֹ עוֹלָה מְעַלָּה מְעַלָּה, וְמָה
 יִסְכּוֹן לְגַד מַה שֶׁנַּפְשׁוֹ בְּעוֹלָמוֹת הַעֲלִיּוֹנִים. וּבַדְּעַת
 זְקִנִים נִשְׁמַר מִקּוֹשִׁיא זֶה, שְׁז"ל, 'וַיִּרְאֵה רְאוּבֵן לֹר',
 רֹאה גַד וּבְחָר לֹר, רְאוּשִׁיתָה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דְּהֵינִי
 אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוּג אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, כִּי שֶׁם חֶלְקָת
 מַחֲוֹק סְפוּן כְּתוּרָגוּם, לְפִיכֵן נִטְלָה לְחֶלְקוֹ, אֶף עַל
 פִּי שְׁעִמּוֹן וּמוֹאָב מְעַרְעְרִין עֲלֵיהֶם, כִּי יוֹדַע הָיָה שְׁעִתִּיד
 הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְקַבּוֹר שֶׁם מֹשֶׁה רַבִּינוּ, וְאֵילוּ הִיתָה
 עֲתִידָה לְחַזּוֹר לֵיד עִמּוֹן, לֹא הָיָה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא
 קְבוּרָו שֶׁם בְּחוּצָה לְאֶרֶץ, ע"כ. וּפִירוּשׁ דְּבְרִיָּהֶם,
 שְׁבוּדָאֵי עִיקֵר כּוּוּנַת בְּנֵי גַד לְבַחֵרוֹ בְּעֵבֶר בִּירְדֵן,
 הִיתָה מְשׁוּם שֶׁהָיָה הִיתָה מְקוּם הַרְאוּי לְמַקְנֵיהֶם. אֶךְ
 לֹולֹא שֶׁשֶׁם הִיתָה מְקוּם קְבוּרַת מֹשֶׁה, עֲדִיין לֹא הָיוּ
 בּוֹחֲרִים בְּמְקוּם זֶה, כִּי הָיוּ מִתְּפַחְדִּים שְׁמָא יִחַזּוֹר
 הַמְּקוּם לְעִמּוֹן וּמוֹאָב. וְרַק מְשׁוּם שִׁידַעוּ, שֶׁשֶׁם תְּהִיָּה
 קְבוּרַת מֹשֶׁה, בְּטַחוֹ שְׁבוּדָאֵי לֹא יִחַזּוֹר הַמְּקוּם לְעִמּוֹן
 וּמוֹאָב, וְנִתְרַצּוּ לְבַחֵרוֹ כּוּ. וּלְפִי זֶה, אֶף מָה שְׁאִמֵּר
 הַכְּתוּב 'כִּי שֶׁם חֶלְקָת מַחֲוֹק סְפוּן, אִינן זֶה עִיקֵר
 הַטַּעַם, אִלֹּא רַק שֶׁמַּחֲמַת כֵּן לֹא חֲשַׁשׁ שִׁטְלוֹהוּ מִמֶּנּוּ
 לְאַחַר זְמַן. וְרֹאה עוֹד בְּחַתֵּם סוֹפֵר. ה. לְשׁוֹן

חֲלַקְתָּ מְחַקֵּק, מִשּׁוֹם הָכִי נָתַן הָעֶצֶה לְרֵאוּבֵן.

וְלִפִּי שֶׁהִטְעַם זֶה תִּלְוִי בְּמִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וְלֹא הָיָה מִן הָרְאוּבִי לְהַזְכִּירוֹ. וְעוֹד, שֶׁלֹּא הָיָה מוֹעִיל רַק לְבָנֵי גֵד וְלֹא לְבָנֵי רֵאוּבֵן. מִשּׁוֹם הָכִי, שָׁם

שְׁהִיָּה הַבְּכוֹר וְכו', וְעִי"ש. דְּמִשְׁמַע מִזֶּה שָׂאף עַל פִּי שְׁהִיָּה לוֹ לְרֵאוּבֵן מְקַנְהָ רַב, לֹא הָיָה מְבַקֵּשׁ אֶרֶץ סִיחֹון וְעוֹג, אִם גֵּד לֹא הָיָה נֹתֵן לוֹ הָעֶצֶה. וְאִם כֵּן, טַעַם 'מְקַנְהָ רַב' אֵינּוּ טַעַם כְּדָאִי, אֲלֵא שֶׁשָּׂבַט גֵּד שִׁידַע שְׁשָׁם

זרע שמשון המבואר

הָכִי נָתַן הָעֶצֶה לְרֵאוּבֵן, שְׁגַם הוּא יִבְקַשׁ לְנַחֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, בְּטַעֲנָה שֶׁמֶקוּם זֶה רְאוּבִי לְמַרְעָה בַּהֲמַתָּם, בְּשִׁבִיל שִׁיּוּכֵלוּ גַם בְּנֵי גֵד לְטַעוֹן כֵּן לְפָנֵי מֹשֶׁה, וְכַדְלָהֲלֵן.

הַטַּעַם שֶׁבְּנֵי גֵד לֹא הִזְכִּירוּ אֶת הַטַּעַם שֶׁל קְבוּרַת מֹשֶׁה, וְלִפִּי שֶׁהִטְעַם הַזֶּה שֶׁל מְקוּם קְבוּרַת מֹשֶׁה, הַכְּתוּב בְּפִרְשָׁנּוֹ, תִּלְוִי בְּמִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וְלֹא הָיָה מִן הָרְאוּבִי לְבָנֵי גֵד לְהַזְכִּירוֹ כְּשֶׁדִּיבְרוּ אֶל מֹשֶׁה, כְּדִי שֶׁלֹּא יִצְעֲרוּהוּ שְׁעֵתִיד לְמוֹת וְלִהְיֶה שָׁם וְלֹא יִכַּסּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְעוֹד, שָׂאף אִם יִכּוּלִים הֵיוּ בְּנֵי גֵד לִזְמַן לְפָנֵי מֹשֶׁה אֶת עֵיקַר טַעַמָּם מִפְּנֵי קְבוּרַתוֹ^ח, מְכַל מְקוּם, לֹא הָיָה מוֹעִיל טַעַם זֶה רַק לְבָנֵי גֵד - שֶׁמֹּשֶׁה רְבִינּוּ נִקְבַר

אֶת רֵאוּבֵן לְפָנֵי גֵד, לִפִּי שֶׁהוּא הָיָה הַבְּכוֹר וְכו' וְרְאוּבִי לְכַבְדּוֹ וְלִהְיוֹתוֹ, וְעִי"ש.

דְּמִשְׁמַע מִזֶּה - מְדַבְּרֵי הַרְמַב"ן בְּבִיאור הַכְּתוּבִים שֶׁהוֹזְכְּרוּ בְּנֵי גֵד תַּחֲלִילָה, שָׂאף עַל פִּי שְׁהִיָּה לוֹ לְרֵאוּבֵן מְקַנְהָ רַב, מְכַל מְקוּם לֹא הָיָה מְבַקֵּשׁ אֶת אֶרֶץ סִיחֹון וְעוֹג לְצוּרֵךְ מְקוּם מַרְעָה לְמַקְנָהּ, אִם גֵּד לֹא הָיָה נֹתֵן לוֹ הָעֶצֶה לְהַעֲדִיף אֶת אֶרֶץ סִיחֹון עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לְצוּרֵךְ הַמַּרְעָה^ח. וְאִם כֵּן, מְבֹאֵר מִכֵּן, שֶׁטַּעַם 'מְקַנְהָ רַב', אֵינּוּ טַעַם כְּדָאִי - מְסַפֵּק] כִּשְׁהוּא בְּפָנֵי עֲצָמוֹ, שֶׁבְּעֵבֶר זֶה יִבְקַשׁוּ לְנַחֵל שָׁם, בֵּין לְבָנֵי רֵאוּבֵן וּבֵין לְבָנֵי גֵד. אֲשָׁף מוֹכֵרָח לִזְמַן שֶׁהִיָּה כֵּן טַעַם נוֹסֵף, וְהֵינּוּ שֶׁשָּׂבַט גֵּד לִפִּי שִׁידַע שְׁשָׁם נִמְצָא חֲלַקְתָּ קְבוּרָתוֹ שֶׁל 'מְחַקֵּק' - מֹשֶׁה, מִשּׁוֹם

ציונים ומקורות

נְחִילֵי מִיַּם הַהַרְגִּי"מ מְבַרִּיֵּס ז"ל (פִּרְשַׁת מִטּוֹת), וְיִגְשׁוּ אֵלָיו וְיֹאמְרוּ אֵלָיו גְּדוּרֹת צֶאֱן נִבְנָה לְמַקְנֵינוּ פֹּה, שֶׁטַעַמָּם הֵיחָד, דְּבָנֵי גֵד וּבְנֵי מִנְשֶׁה, לֹא ח"ו שֶׁמֵּאִסוּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבַחֲרוּ מְקוּם זֶה מִשּׁוֹם הַמְקַנְהָ, אֲלֵא מִשּׁוֹם דִּידְעוּ שֶׁשָׁם הֵיחָד קְבוּרַת מֹשֶׁה רְבִינּוּ ע"ה, כְּפִרְש"י בּוֹזָאת הַבְּרַכָּה עַל כִּי שָׁם חֲלַקְתָּ מְחַקֵּק סְפוּן, אֲבָל הָרִי לֹא יִכְלוּ לְגַלּוֹת זֹאת לְמַרְע"ה שֶׁלֹּא יִצְעֲרוּ אוֹתוֹ, וּבִפְרָט כִּי כַּעַת סָבַר מַרְע"ה שֶׁהוֹתֵר הַנְּדָר וְיִכּוּל לִיכַסּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְלֹאֵת אוֹמֵר הַכְּתוּב (בְּמַדְבֵּר לִב, ב) וְיִגְשׁוּ אֵלָיו, שֶׁתְּכַלִּיתֶם הֵיחָד הֵיחָד קָרוֹב עִם מֹשֶׁה רְבִינּוּ ע"ה, רַק שֶׁלֹּא יִכְלוּ זֹאת לְהַגִּיד בְּפִיָּהֶם, לֹאֵת וְיֹאמְרוּ אֵלָיו גְּדוּרֹת צֶאֱן נִבְנָה וְגו', אֲבָל כּוֹנְתָם וְתַכְלִיתָם הֵיחָד מִשְׁטַעַם הַנִּיל. אִלֵּם בְּאֶלְשִׁיךְ (בְּמַדְבֵּר לִב) כְּתֹב סָבַר לְהִיפֵךְ מְסַבְרֵת רְבִינּוּ, שֶׁאִמְרוּ בְּלִבָּם, שֶׁדָּבַר זֶה יֹאֵת לְמֹשֶׁה לִיאֵמֵר, כִּי יִשְׁמַח בְּבִקְשָׁתֵינוּ חֲלַקְתָּ אֲשֶׁר הוּא סְפוּן שָׁם. יא. וְכַסְבֵּר הַאֲלֵשִׁיךְ, שֶׁהוּבָא בְּהַעֲרָה לְעִיל בְּסִמּוֹךְ.

הַבֵּאֵה]. ח. וְאֵף שֶׁהַרְמַב"ן נָתַן טַעַם חֲלַקְתָּ בֵּין הַשְּׁבִטִים, שֶׁבְּנֵי גֵד הֵיוּ גְבוּרִים יוֹתֵר, מְכַל מְקוּם, כּוֹנְתָם רְבִינּוּ לְלַמּוֹד מְדַבְּרֵי רַק אֶת הַדִּיוֹק שֶׁבְּנֵי גֵד נִתְּנוּ הָעֶצֶה לְבָנֵי רֵאוּבֵן, אִלֵּם מְפֹרֵשׁ בְּאֹפֶן אַחֵר, שֶׁמִּצְעָמָם לֹא הֵיוּ מְבַקְשִׁים חֲלַקְתָּ שָׁם, וּבִקְשׁוּ רַק אַחֵר שֶׁקָּבְלוּ עַל מַבְנֵי גֵד, וּמוֹכַח שֶׁבּוֹדָאִי לְהֵם הֵיחָד טַעַם מְעוּלָה יוֹתֵר מֵהֶם, וְהֵינּוּ מִשּׁוֹם קְבוּרַת מֹשֶׁה בְּחֲלַק נַחֲלָתָם. ט. וְאִפְשֵׁר שֶׁבְּנֵי גֵד אִמְרוּ לְבָנֵי רֵאוּבֵן אֶת עֵיקַר טַעַמָּם מִפְּנֵי קְבוּרַת מֹשֶׁה, אֲלֵא שֶׁאִמְרוּ לְבָנֵי רֵאוּבֵן שֶׁרְאוּבִי אֵף לְהֵם לְהַעֲדִיף אֶת אֶרֶץ סִיחֹון וְעוֹג לְצוּרֵךְ הַמַּרְעָה, אִפִּילוֹ שֶׁמִּפְּנֵי כֵּן לֹא יִנְחַלוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְחֻזְקוֹ אֵלֵּם בְּכֵךְ שֶׁאֵף בְּנֵי גֵד יֵהִיוּ עִימָם בְּעֶצֶה זֶה וְיִנְחַלוּ עִמָּם בְּאֶרֶץ סִיחֹון. וְאִפְשֵׁר עוֹד, שֶׁכּוֹנְתָם בְּנֵי גֵד הֵיחָד מִשּׁוֹם שֶׁלֹּא רָצוּ לְחַלֵּק עִצְמָם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַעֲמוּד שָׁם לְבָדָם, וְלִכֵּן בִּקְשׁוּ מֵהֶם שִׁיִּיעִי עִמָּם, וְכַמְשַׁמְעוֹת דְּבָרֵי רְבִינּוּ לְהֵלֵךְ בְּסִמּוֹךְ]. י. כְּעֵין דְּבָרֵי רְבִינּוּ, כְּתֹב בְּסִפְר

בְּפְרֻשֵׁת מִפְּוֹת הַזִּכִּיר הַטַּעַם שֶׁל מְקַנָּה רַב, וְכֵן רִמְזוּ הַטַּעַם הָאַחֵר, וְשִׁנְיָהֵם אָמְת.

זֶרַע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבֹאֵר

משה, לפי שמה ידע ברוח קדשו, שעיקר כוונת בני גד בבחירתם בארץ סיחון ועוג, היתה לפי ששם היה מקום קבורתו, ורק נסתייעו עם טענת 'מקנה רב', וְשִׁנְיָהֵם - שני הטעמים של 'מקנה רב' ושל מקום קבורת משה, הם אָמְת, ומפני שני הטעמים יחד, בקשו בני גד ובני ראובן לנחול שם.

בנחלתם²³, וְלֹא לְבְנֵי רְאוּבֵן, ורצונם של בני גד היה שגם בני ראובן יבואו עמם לנחול בארץ סיחון²⁴. מִשׁוֹם הַכִּי, שֵׁם בְּפְרֻשֵׁת מִפְּוֹת - כשנכתבה בקשתם ממה לנחול שם, הַזִּכִּיר הַכְּתוּב אֶת הַטַּעַם שֶׁל 'מְקַנָּה רַב' כִּי זֶה הַטַּעַם שֶׁאִמְרוּ לַמֶּשֶׁה כִּשְׁבַקְשׁוּ מִמֶּנּוּ לַנְּחֹל שֵׁם, וְכֵן - בְּבִרְכַת מֶשֶׁה, רִמְזוּ הַטַּעַם הָאַחֵר שֶׁל מְקוֹם קְבוּרַת

צִיּוּנִים וּמְקוּרֹת

דכתיב 'וירא ראשית לו' וכו'. יג. שלא רצו לחלק עצמם משאר בני ישראל, אלא אם כן יהיו עמם בני שבט נוסף.

יב. וכמו שאמר הכתוב כאן, וכפי שמבואר בפסיקתא, שצויין לעיל בדברי רש"י. וז"ל הגמרא (סוטה יג, ב), והיכן משה קבור, בחלקו של גד,

ביק סכר לכו ליטעות • הצטרפו לרביק סכר לכו ליטעות • הצטרפו לרביק סכר לכו

• סמכ יולכר בסעת הלימוד הקבוע ברביק ליטעה ולהרכה! •

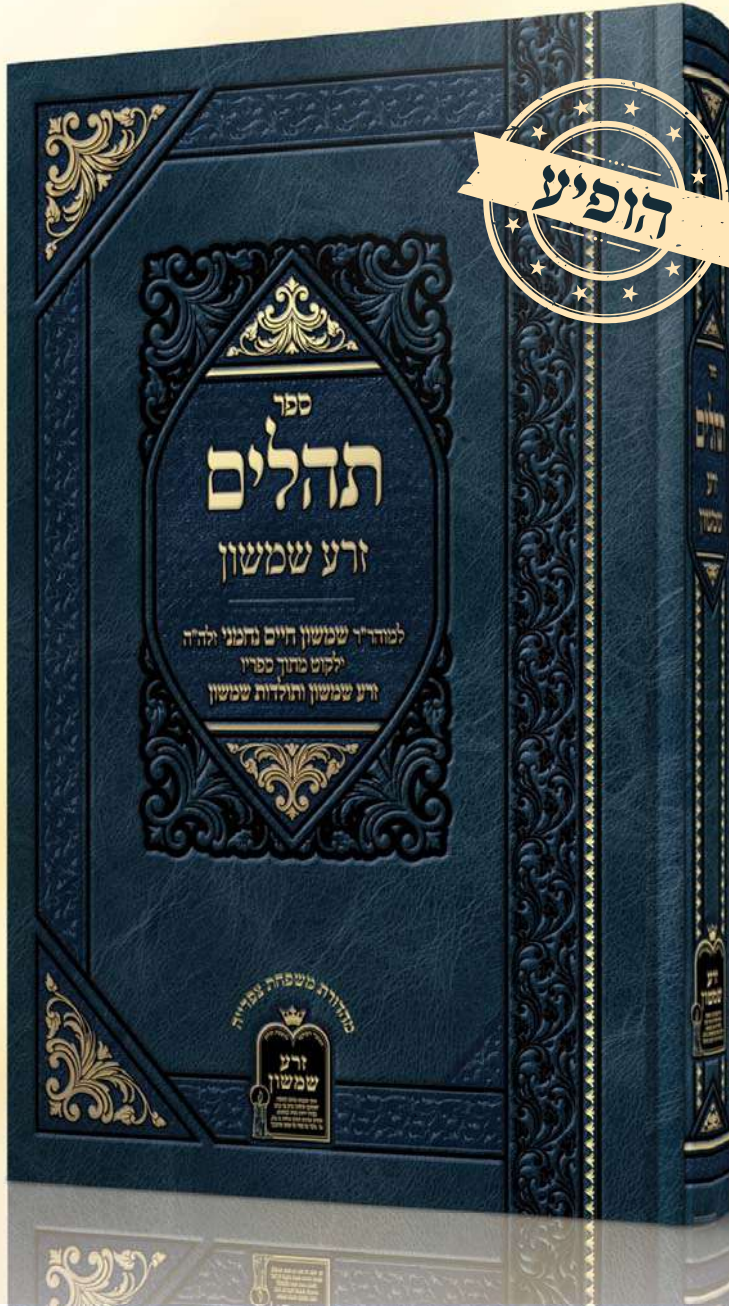
הסתפו עמנו!

יחד נכניס למקומות נוספים
את אור תורת 'זרע שמשון'

**בתרומה קבועה
או חד פעמית**

הינכ סותפיק
לכל הפנת תורת המתבר
בכל העולק!

ארץ ישראל 02-80-80-500 ארה"ב 347-496-5657

לפרטים: ארץ ישראל 02-80-80-500 05271-66450

ארה"ב 347-496-5657

ניתן להשיג בחנויות הספרים